

BRANDAFARIN JOURNAL OF MANAGEMENT
Volume No.: 2, Issue No.: 24, Mar 2022
P-ISSN: 2717-0683 , E-ISSN: 2783-3801

Predicting happiness based on spiritual intelligence and creativity

Moin Moghaddaszadeh
Psychologist

Abstract

The role of happiness and its lasting positive consequences in various aspects of life is obvious. Therefore, it is important to identify the factors that affect happiness. The aim of this study was to investigate the role of spiritual intelligence and creativity in students' happiness. The present study was a descriptive-correlational study. The statistical population included all high school students in Karaj city in the academic year of 1996-97. 414 students were selected by multi-stage cluster sampling. The Oxford Happiness Questionnaire (OHI), the King Spiritual Intelligence Questionnaire (SISRI) and the Abedi Creativity Questionnaire (TC) were used to collect data. The results showed that there is a significant correlation between spiritual intelligence and happiness ($r = 0.43$), creativity and happiness ($r = 0.40$), spiritual intelligence and creativity ($r = 0.53$). The results of regression analysis showed that spiritual intelligence and creativity predict 22% of the variance of happiness. The results of regression analysis also showed that the production of personal meaning (from the components of spiritual intelligence) and fluidity and initiative (from the components of creativity) are strong predictors of happiness.

Keywords: Happiness, spiritual intelligence, creativity

پیش بینی شادکامی بر اساس هوش معنوی و خلاقیت

معین مقدس زاده
روانشناس

چکیده:

نقش شادکامی و پیامدهای مثبت پایدار آن در ابعاد مختلف زندگی هویدا است. از این رو، شناسایی عوامل موثر بر شادکامی حایز اهمیت است. هدف پژوهش حاضر بررسی نقش هوش معنوی و خلاقیت در شادکامی دانش آموزان بود. پژوهش حاضر از نوع توصیفی-همبستگی بود. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان متوسطه دوم شهرستان کرج در سال تحصیلی 96-97 بود. 414 دانش آموز با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات از پرسشنامه شادکامی آکسفورد (OHI)، پرسشنامه هوش معنوی کینگ (SISRI) و پرسشنامه خلاقیت عابدی (TC) استفاده شد. نتایج نشان داد که بین هوش معنوی و شادکامی ($r = 0/43$)، خلاقیت و شادکامی ($r = 0/40$)، هوش معنوی و خلاقیت ($r = 0/53$) همبستگی معنادار وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که هوش معنوی و خلاقیت 22٪ واریانس شادکامی را پیش بینی می‌کنند. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که تولید معنای شخصی (از مؤلفه‌های هوش معنوی) و سیالی و ابتکار (از مؤلفه‌های خلاقیت) پیش‌بینی‌کننده‌ی های قوی برای شادکامی هستند.

کلید واژه: شادکامی، هوش معنوی، خلاقیت، انعطاف پذیری

مقدمه

شادی^۱ مفهومی روانشناختی با تعاریف و ابعاد مختلفی می‌باشد و با واژه‌هایی همچون خوشحالی، نشاط و خوشبختی مترادف است. با توجه به اینکه انسان به صورت ناخودآگاه در جستجوی شادی است و شادی افزایش دهنده آگاهی، خلاقیت، تسهیل‌گر روابط اجتماعی و فعالیت افراد است و موجب حفظ سلامت و افزایش طول عمر افراد می‌گردد (نشاط دوست و همکاران، 1386) تحلیل ماهیت، عوامل موثر بر آن و پیامدهای آن حایز اهمیت است. شادکامی^۲ قضاوت فرد از درجه یا میزان مطلوبیت کیفیت کل زندگی می‌باشد (وینهوون، 2001). شادکامی یکی از سازه‌های شناختی-انگیزشی است (مایرز و داینر،^۳ 1995، به نقل از یعقوبی، 1389) که به نظر می‌رسد مفهوم آن مبهم و اسرار آمیز (آرگایل،^۴ 2003 به نقل از مظفری نیا و همکاران، 1393) و تعریف آن غیرشفاف است (پانتر-بریک ولکمن،^۵ 2013). در تحلیل مفهوم شادکامی، غالب نظریه پردازان به دو مؤلفه شناختی و هیجانی اشاره دارند. مؤلفه‌های شناختی بیشتر بر رضایت از زندگی و مؤلفه‌های هیجانی بیشتر بر حالت‌هایی مانند خندیدن، شوخ‌طبعی و همچنین تعادل میان هیجان‌های مثبت و منفی دلالت دارد (آرگایل،^۶ 2001، سلیگمن،^۷ 2002). شادکامی دارای سه جزء اساسی است که عبارتند از: هیجانات مثبت، رضایت از زندگی و فقدان عواطف منفی (آرگایل، 2001). مولفه هیجان، غلبه احساس مثبت به

^۱ Happy

^۲ Happiness

^۳ Diene

^۴ Argyle

^۵ Panter-Brick & Leckman

^۶ Argyle

^۷ Seligman

منفی و تمرکز بر بعد عاطفی موقعیت های مثبت زندگی است (باخت،^۸ 2008) و دامنه وسیع کنش های عاطفی، از احساس آرامش گرفته تا احساس لذت و خلسه را شامل می شود (یعقوبی، 1389). پاسخهای هیجانی بخش مهمی از تعاملات فیزیولوژیک انسان است که توانایی او را برای بقا و حفظ سلامت در برابر بیماری های مختلف تحت تأثیر قرار می دهد. شادکامی، دارای سودمندی هایی برای کیفیت روابط زوجی، درآمد، بارآوری، جامعه پذیری و خلاقیت است (لیبومیرسکی^۹ و همکاران، 2001 به نقل از چامورو پرموزیک^{۱۰}، 2007) و اثرات مثبتی برای افراد مختلف دارد؛ از جمله اینکه احساس نوع دوستی در افراد افزایش یافته، و افراد وظایف خود را بهتر انجام داده و قدرت حل مسئله بیشتری دارند (مایرز، 2002 به نقل از باب الحوائجی و همکاران، 1390). فرد شادکام، سالم، فرهیخته، برونگرا و خوشبین است و روابط دوستانه و با ثبات و نگرش های مذهبی محکمی دارد (دینر، 2000، مایرز^{۱۱}، 1999 به نقل از صحرائیان، ۱۳۹۰). بر این اساس، می توان گفت که شادکامی به عنوان مفهوم مثبت برای سالم ماندن ضروری و حیاتی است (علیپور، 2007 به نقل از حمید و همکاران، 2013) به همین دلیل، پژوهش های زیادی در باره این که چه چیزی باعث شادکامی می شود صورت گرفته است (داینر، ساه، لوکاس، اسمیت^{۱۲}، 1999 به نقل از خدابنده لو، 1393). آیا شادی را در ثروت، تحصیل و سایر عوامل مادی باید جستجو کرد یا در خانواده و اجتماع؟ شادی در محیط ریشه دارد یا در وراثت؟ (دینر^{۱۳} و همکاران، ۲۰۰۲). برخی از نظریه پردازان رسیدن به شادکامی ماندگار را از طریق توجه به ارزش ها و اهداف معنوی، معنادار بودن زندگی و عشق به خداوند امکان پذیر می دانند (مالتبی^{۱۴} و همکاران، 2000). معنویت، دانشی پایه شمرده می شود (زوهر و مارشال، 2000) که بر رضایتمندی کلی زندگی تأثیر می گذارد. در واقع، معنویت شخصی، رضایتمندی بیشتر از زندگی را پیش بینی می کند و به عنوان یک مکانیسم سازگاری ارزیابی می شود که افراد به کمک آن عوامل تنش زا را بهتر کنترل می کنند (فابیراکاتور^{۱۵} و همکاران، ۲۰۰۰ به نقل از عبدیوسفخانی و همکاران، 1393). یکی از مفاهیم جدید هوش، یعنی هوش معنوی^{۱۶} کاربردانده نوعی سازگاری و رفتار حل مسئله است که بالاترین سطوح رشد را در حیطه های مختلف شناختی، اخلاقی و هیجانی را شامل می شود و به عنوان توانایی نزدیک شدن به قدرتهای معنوی، منبعی برای شناخت بهتر، کشف معنی، تحلیل وجودی معنوی و رفتارهای عملی تعریف می شود (نازل^{۱۷}، ۲۰۰۴). این هوش به فرد، دیدی کلی در مورد تجارب و رویدادهای زندگی می دهد و او را قادر می سازد تا به چارچوب بندی و تفسیر مجدد تجارب خود پرداخته، شناخت و معرفت خویش را عمیق کند (غباری بناب و همکاران، 1378). هوش معنوی شامل روش های مختلفی است که می تواند زندگی ذاتی و روح را با زندگی بیرونی هماهنگ کند و منجر به شادی شود (ویگن^{۱۸}، 2003، به نقل از بابانظری، 2012). معنویت قدرتی را ایجاد می کند که بر موقعیت های فیزیکی، احساسات، افکار و ارتباطات تأثیر می گذارد. افراد با تجربه معنوی و اعتقادات مذهبی می توانند با استرس و مشکلات روحی خود مقابله کنند. در واقع، معنویت یک اثر محافظتی دارد و منجر به بدست آوردن سلامت جسمی و روحی، هدف و معنای زندگی، امیدواری، خوش بینی و بهبود وضعیت روحی فرد می شود. (شاو^{۱۹}، 2008، به نقل از بابانظری، 2012). نگرش معنوی به افراد کمک می کند تا در ورای مشکلات زندگی به ساختن معنا بپردازند، نسبت به آینده امیدوار بوده و خوش بینانه فکر کنند. در این شرایط فرد در برخورد با مشکلات، ارزیابی معنوی از موقعیت داشته و تلاش به منظور معنا بخشی هر واقعه، سبب می شود که تنش اولیه فرد کاهش یابد (رسولی و یغمایی، 1389). فرد باهوش معنوی بالا به ناملایمات فشار های روانی و فقدان های گریز ناپذیر که در چرخه زندگی رخ می دهد، معنا می دهد و به آنها نه به عنوان بلا و مصیبت بلکه بعنوان چالش هایی برای رشد انسان می نگرد.

^۸ Bakht

^۹ Lyubomirsky

^{۱۰} Chamorro-Premuzic

^{۱۱} Myers

^{۱۲} Suh & Lucas & Smith

^{۱۳} Diner

^{۱۴} Maltby

^{۱۵} Fabricator

^{۱۶} spiritual intelligence

^{۱۷} Nasel

^{۱۸} Vaguan

^{۱۹} Shaw

بنابراین رخدادهای او را ناامید نمی سازد و قادر است خلق مثبت خود را حفظ کند و یا سریعتر آن را بازباید (زوهرومارشال، 2004) به نقل از هدایتی و همکاران، 1391). هوش معنوی در سلامت جسمی و روانی افراد تاثیر دارد و کمک می کند تا خود با ثباتی داشته باشند؛ اضطراب افراد را کاهش داده و عمیق تر با دیگران ارتباط برقرار می نمایند (معلمی و همکاران، 1389). نیایش و ارتباط معنوی با خداوند و زندگی معنوی از عوامل مهم و اساسی در ایجاد شادکامی است (پناهی، 1388). افراد دارای گرایش دینی با این عقیده که در جهان مقصد والایی وجود دارد، می توانند شادکامی و خوشبختی خود را افزایش دهند (پناهی، 1388). از نظر رایس (2001) شادکامی مبتنی بر ارزش، حاکی از معنی دار بودن زندگی است و یکی از مهمترین و موثرترین راه های ارضای امیال روی آوردن به معنویت می باشد که می تواند میل به افتخار و احترام را بر آورده کند. این راه مبتنی بر ارزش ها به شادکامی های بزرگ تر منتهی می شود (کرمانی، 1395). شادکامی معنوی یگانه شادکامی است که پا برجا و زوال ناپذیر است. این احساس شادکامی با سختی ها و فشارهای روانی زندگی هم زیستی مطلوب دارد (مالهرب، 2001) به نقل از سلیمانی و همکاران، 1396).

رابطه‌ی هوش معنوی و شادکامی در برخی پژوهشها مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش موکرجی و برون (2005) نشان داد افرادی که در کشورهای مذهبی زندگی می کنند از شادکامی بیشتری برخوردارند. بر اساس این پژوهش، سطوح پایین رفتارهای مذهبی، شادکامی را کاهش می دهد. مازلکووکوبلانسکی (2006) نشان دادند که فعالیتهای مذهبی با سلامت و بهزیستی بیشتر رابطه دارد. لویس و همکاران (2005) نشان دادند که بین نمرات بالای جهت گیری مذهبی درونی بالا و مقابله مثبت مذهبی با نمرات بالای پرسشنامه شادکامی آکسفورد رابطه معنادار وجود دارد. نتایج پژوهش الکس و همکاران (2011) بیانگر نقش هوش معنوی در رضایت زناشویی بود. الیسون (1991) بیان می کند افراد دارای گرایش بالای مذهبی، شادمانی و خشنودی بیشتری از زندگی دارند و در مواجهه با رویدادهای رنج زای زندگی، واکنشهای روانی-اجتماعی منفی کمتری را نشان می دهد (نقل از عینی میرزاوند، 1392). افرادی که گرایش های معنوی دارند، هنگام رویارویی با آسیب، پاسخهای بهتری به وضعیت می دهند و موقعیت تولیدکننده فشار را بهتر اداره می کنند و میزان افسردگی آنها کمتر است (ایون، 2004) به نقل از حسین دخت و همکاران، 1392). سلامت معنوی با گرایش درونی به مذهب و تعهد جدی نسبت به مذهب به خودی خود می تواند هدف نهایی تلقی شود و داشتن هدف در زندگی با شادی همبستگی مثبت دارد (دولیتل و فریل، 2004، به نقل از حسن دوست، 1395). اما، پژوهش حسن دوست و همکاران (1395) نشان داد که بین هوش معنوی و شادکامی ارتباط معنی دار ضعیفی وجود دارد. در تحلیل زیر مقیاسهای شادکامی و هوش معنوی بین ابعاد رضایت از زندگی، حرمت خود، بهزیستی و رضایت خاطر ارتباط معنی داری مشاهده گردید. محمدی و مزیدی (1393) نشان دادند دینداری می تواند راهبردهای تنظیم شناختی هیجان و به تبع آن تأمین بهداشت روانی و شادکامی را در پی داشته باشد. رجبی (1392) نشان داد هوش معنوی و مولفه های آن (درک و ارتباط با هستی و زندگی معنوی با هسته درونی) همبستگی مثبت و معنا داری با شادکامی دارد. ابراهیمی کوه بنانی و همکاران (1390) نشان دادند رضایت از زندگی (از مولفه های شادکامی) و هوش هیجانی ارتباط معناداری با هوش معنوی دارند. سلیمانی و همکاران (1394) دریافتند که آموزش هوش معنوی کیفیت زندگی و شادکامی دانشجویان را افزایش می دهد. رئیسی (1392)، باقری (1390)، آذربایجانی (2010) و یعقوبی (1390) نیز دریافتند که با افزایش هوش معنوی شادکامی دانشجویان افزایش می یابد. نادری و همکاران (2010) رابطه بین هوش معنوی و رضایت از زندگی در سالمندان را نشان دادند.

^{۲۰} Zohar and marshall

^{۲۱} Rice

^{۲۲} Malhherbe

^{۲۳} Maselko & Kubzansky

^{۲۴} Lewis

^{۲۵} Ellision

^{۲۶} Ewan

از عوامل دیگری که می تواند بر شادکامی تاثیرگذار باشد خلاقیت است (نظری، 2011). برخی پژوهش ها رابطه مثبت و معنادار خلاقیت با شادکامی را تأیید می کنند (هرزوغ، 2001^{۲۷}). آیزنک (2000) خلاقیت را فرآیند روانی می داند که منجر به حل مسئله، ایده سازی، مفهوم سازی، ساختن اشکال هنری، نظریه پردازی و تولیداتی می شود که بدیع و تازه باشند. ساویله (2006) خلاقیت را حالتی از ذهن می داند که طی آن هوش های چندگانه انسان به طور یکپارچه به کار گرفته می شود؛ از دیدگاه وی خلاقیت یک فراتوانایی است که جنبه شناختی دارد و می تواند به طور دقیق و مفید تمام قوا را به هدف نوآوری و ابتکار گرد هم آورد. با توجه به اینکه یک رابطه دو جانبه بین خلق و شناخت وجود دارد می توان گفت همان گونه که شکل گیری حالات هیجانی در نحوه تفکر ما نقش دارد فرآیندهای شناختی نیز برحالات خلقی و عاطفی تاثیر می گذارد (قره قوزلو، 1394). انسان در زندگی با مشکلاتی مواجه است که برای حل آن ها به دنبال یافتن راه های موثر و مفید است و بر این اساس، گاهی از تجارب و یافته های دیگران بهره جسته و گاهی خود به فکر ایجاد شیوه های نو در حل مسائل است (نظری، 2011). خلاقیت، فرد را قادر می سازد تا در مواجهه با مشکلات زندگی روزمره و حل مسائل، از شیوه های خلاقانه استفاده کند. بر این اساس، ارائه یک ایده خلاق و کارآمد می تواند بر پذیرش خویشتن، رشد شخصی، احساس داشتن هدف در زندگی و تسلط بر محیط، خودمختاری و روابط مثبت با دیگران موثر باشد. افرادی که از افسردگی و اضطراب رنج می برند و در انجام امور روزمره با مشکل مواجه هستند، در روبرو شدن با مسائل زندگی از شیوه های خلاقانه کمتر استفاده می کنند (منتی و همکاران، 1393). در دوران نوجوانی، معنویت، منابع مهم امید، آرمان ها، جهان بینی ها و مدل های نقش است که بر روند توسعه هویت تأثیر می گذارد (هاروی، 2004^{۲۸}). استفاده هوشمندانه از اطلاعات معنوی می تواند به زندگی مثبت منجر شود، از جمله رفاه احساسی، عملکرد اجتماعی مثبت و افزایش کیفیت زندگی (ایمونز، 2000^{۲۹}). نوجوانانی که احساس شادکامی و بهزیستی بالایی دارند از نظر تحصیلی فعال ترند و پیشرفت تحصیلی بالایی دارند (پاییزی و همکاران، 1386). تجربه های معنوی بینشی ژرف پدید می آورند که چشم اندازهایی نو و تازه به زندگی باز می کند این بینش و چشم انداز فرد را قادر می سازد تا به خوبی از عهده کارها برآید و به گونه ای خلاقانه راه حل هایی تازه برای مسایل زندگی و تحصیل خود برگزیند (مایرز و دینر، 1995).

رابطه ی شادکامی و خلاقیت در برخی تحقیقات مورد بررسی قرار گرفته است (کیوسلوسکی، ۲۰۰۷). پژوهش دامیان و روبینز (2012) رابطه بین شادکامی و تفکر خلاق را نشان داده است. دیناروس (2011^{۳۰}) در پژوهشی نشان دادند احساسات مثبت، افراد را به بازی، کشف، لذت بردن و به اشتراک گذاری در چرخه این تجارب تا زمانی که یک محیط امن را تجربه کنند، سوق می دهد. سپس افراد به وسیله تجربیات جدید، اختراع و یادگیری، منابع شخصی واجتماعی خود را افزایش می دهند و یک ذهنیت خلاقانه را در طول زندگی به وجود می آورد. او دریافت خرده مقیاس خودکارآمدی خلاقیت با مقیاسهای شادکامی: یعنی رضایت از زندگی، شادکامی ذهنی، رفاه، میزان شادی و احساسات متوسط، در میان دانش آموزان همبستگی مثبت دارد. به طور خاص، خودکارآمدی خلاقیت در ایجاد ایده مثبت و با معنی با تمامی مولفه ها به استثنای احساسات منفی و خنثی ارتباط مثبت و معنی داری دارد. گرمین (2003) در پژوهشی نشان داد افرادی که فعالیت های خلاقانه انجام می دهند، اعتماد به نفس و شادکامی آنها به طور قابل ملاحظه ای افزایش پیدا می کند. سهرابی و زرینی (1394) در پژوهش خود نشان دادند آموزش خلاقیت، شادکامی را افزایش می دهد و برجهت گیری زندگی دانش آموزان اثر مثبت دارد. امیرپور (1391) دریافت که تفکر انتقادی که یکی از ابعاد خلاقیت است می تواند نقش اساسی در شادکامی دانشجویان ایفا کند. به نظر این پژوهشگران، افراد شاد و خلاق از دیگران بازخوردهای مثبت دریافت کرده و در تعامل با اطرافیان موفق ترند. پژوهش جعفری و طالب زاده (2010) نیز نشان داد که همه مؤلفه های خلاقیت پیش بین های معناداری برای شادکامی بودند و مؤلفه بسط قوی ترین پیش بین شادکامی بود. یعقوبی و همکاران (2010) و کرمی و علی آبادی (1391) رابطه مثبت و معنادار خلاقیت با شادکامی را گزارش داده اند. همچنین مؤلفه های خلاقیت پیش بینی کننده های معناداری برای شادکامی بودند. خسروانی و همکاران (2007) به نقل از بهروزی (2014) دریافتند که افرادی که خلاقیت کمتری دارند، اضطراب و افسردگی بیشتری داشته و آرامش کمتری تجربه می کنند.

^{۲۷} Ewan

^{۲۸} Harvey

^{۲۹} Emmons, R.A

^{۳۰} Kioslosky

^{۳۱} Dianaros

رابطه‌ی هوش معنوی و خلاقیت نیز در برخی تحقیقات مورد بررسی قرار گرفته است. پژوهش نک و میلیمان (1994) ارتباط بین معنویت و افزایش نوآوری در محیط کار را گزارش کرده اند. همچنين، مطالعه مک و بکر (2003) نشان داده است که بین معنویت و افزایش رضایت کارکنان، تلاش، همکاری، خلاقیت و عملکرد رابطه وجود دارد. میلیمان (2003) و هاوولی و هارمن (1993) نیز دریافتند کارکنانی که احساس می کنند سازمان شان به آنها حس نیرومندی از معنویت و حس حقیقی از هدف ارائه می دهد، در کار خود خلاق تر و نوآورتر و رشد شخصی بیشتری را تجربه می کنند (آزاد مرزآبادی، 1391). تحقیقات نشان می دهد که برخی توانایی ها مانند خلاقیت و آگاهی معنوی به دلیل دین رشد کرده است (ناسل 2004) بر همین اساس، افراد خلاق دارای ویژگی زیبایی شناختی هستند (کینگ 2008). آنها همچنین تفکر، برنامه ریزی، خلاقیت و ویژگی های توافق پذیری دارند. آزاد مرزآبادی (1391) در پژوهش خود رابطه معنویت سازمانی و شغلی را با خلاقیت مورد بررسی قرار داد و به این نتیجه رسید که بین معنویت با توانمندی روانشناختی و خلاقیت رابطه مثبت معنی دار وجود دارد.

اگرچه پژوهش هایی در باره رابطه شادکامی با هوش معنوی و خلاقیت انجام شده اما رابطه این متغیرها به طور هم زمان مورد بررسی قرار نگرفته و سهم هر یک از این متغیرها در پیش بین شادکامی بررسی نشده است. لذا هدف پژوهش حاضر این بوده است که رابطه شادکامی با هوش معنوی و خلاقیت را تبیین کند و نقش و سهم هر یک از متغیرهای پیش بین شادکامی را تعیین کند. نتایج این پژوهش می تواند دارای تلویحات کاربردی برای مداخله های پیشگیرانه آموزشی - مشاوره ای با هدف ارتقای شادکامی در دانش آموزان باشد.

روش

طرح پژوهش حاضر از نوع پژوهش های توصیفی-همبستگی بود. شادکامی بعنوان متغیر ملاک و هوش معنوی و خلاقیت بعنوان متغیر پیش بین در نظر گرفته شده است. جامعه ی مورد پژوهش شامل کلیه ی دانش آموزان دوره متوسطه دوم در پایه های اول و دوم رشته تجربی، ریاضی و علوم انسانی در سال تحصیلی 96-97 مدارس دولتی شهرستان کرج بود. نمونه پژوهش با روش نمونه گیری خوشه ای انتخاب و حجم آن بر اساس جدول مورگان 414 نفر تعیین گردید. از هر چهار ناحیه آموزشی شهرستان کرج ناحیه اول و سوم نمونه قرار گرفتند هر ناحیه 6 مدرسه (3 مدرسه دخترانه و 3 مدرسه پسرانه) به صورت تصادفی جدا گردید از مدارس دخترانه و همچنین مدارس پسرانه به طور کاملا مجزا دو مدرسه کلاسهای اول و دوم تجربی و دو مدرسه کلاسهای اول و دوم ریاضی و دومدرسه دیگر کلاسهای اول و دوم علوم انسانی به صورت تصادفی انتخاب گردید. هر کلاس شامل 2 ± 40 نفر دانش آموز بود. برای گردآوری اطلاعات در این پژوهش از سه پرسشنامه به شرح زیر استفاده شد:

الف) پرسشنامه شادکامی آکسفورد (OHI)

آرگیل (1990) پس از رایزنی با «بک»، جملات مقیاس افسردگی او را معکوس کرد تا سایر جنبه های شادکامی را شامل شود. در نهایت فرم نهایی 29 سؤالی پرسشنامه به صورت 4 گزینه ای طراحی گردید (فلاح و همکاران، 1391). آرگیل و همکاران (1990) ضریب آلفای 0/90 را برای این ابزار به دست آوردند (به نقل از برخوردی و همکاران، 1388). علیپور ونوربالا (1378) همسانی درونی و آلفای کرونباخ پرسشنامه شادکامی آکسفورد را 0/93 به دست آورده اند. اعتبار این ابزار با روش دونیمه کردن به روش اسپیرمن براون 0/91 و به روش گاتمن 0/91 گزارش شده است (علیپور ونوربالا، 1378). این پرسشنامه، شش حیطه رضایت از زندگی، لذت، کارآمدی، کنترل، عزت نفس و آرامش را شامل می شود. در پژوهش قاسمی (1391)، پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ 0/89 بدست آمده است.

ب) پرسشنامه هوش معنوی کینگ (SISRI)

این پرسشنامه که در سال ۲۰۰۸ توسط کینگ طراحی شد، دارای ۲۴ گویه است و چهار زیر مقیاس دارد: تفکر وجودی انتقادی، تولید معنای شخصی، آگاهی متعالی و بسط حالت هشیاری. هر چه فرد نمره بالاتری در این پرسشنامه بگیرد دارای هوش معنوی بیشتری است. گویه ها با طیف پنج درجه ای لیکرت (از "به هیچ وجه در مورد من صدق نمی کند" تا "کاملا در مورد من صدق می

کند" می باشد. ضریب آلفای کرونباخ مقیاس برابر با 0/92 و ضرایب آلفای خرده مقیاسهای آن از 0/78-0/91 بوده است (آقابابایی و همکاران، 1389).

ج- پرسشنامه خلاقیت عابدی (CT) این ابزار دارای 60 سؤال است که براساس طیف لیکرت سه درجه ای (0 تا 2) نمره گذاری می شود (عابدی، 1372). پایایی این پرسشنامه با استفاده از روش آماری آلفای کرونباخ برای سیالی 0/75، ابتکار 0/67، انعطاف پذیری 0/61 و بسط 0/61 بدست آمده است. عابدی با استفاده از روش تحلیل عوامل تأییدی نشان داد که این ابزار از اعتبار همزمان قابل قبولی برخوردار است (به نقل از شیخ الاسلامی و رضویه، 1384) رضایی و منوچهری (1387) براساس سه شاخص عمده ارزش ویژه، نسبت واریانس تبیین شده توسط هر عامل و طرح شیبدار، 7 عامل را برای مجموعه 60 ماده ای پرسشنامه خلاقیت استخراج کردند. آنان برای نامگذاری عامل ها از چرخش واریماکس استفاده کردند که منجر به استخراج عامل های بسط، سیالی، لذت بردن از تجارب تازه، توجه به جزئیات، حل مسائل دشوار و پیچیده، ابتکار و انعطاف پذیری گردید و در بررسی اعتبار و روایی این پرسشنامه ضریب آلفای کرونباخ کلی برابر با 0/87 را به دست آوردند پایایی آن به کمک روش آلفای کرونباخ 0/65 به دست آمد (بیات و یعقوبی، 1393).

یافته ها

جدول 1: ضرایب همبستگی هوش معنوی، خلاقیت و شادکامی

متغیرها	1	2	3
1. هوش معنوی	1		
2. خلاقیت	0/53**	1	
3. شادکامی	0/43**	0/40**	1
** (P<0/01)			

براساس جدول 1 می توان گفت که بین هوش معنوی و شادکامی ($r = 0/43$)، بین خلاقیت و شادکامی ضریب ($r = 0/40$) بین هوش معنوی و خلاقیت ($r = 0/53$) همبستگی معنادار وجود دارد.

جدول 2: ضرایب همبستگی مؤلفه های هوش معنوی، خلاقیت و شادکامی

متغیرها	1	2	3	4	5	6
7	9					
1. تفکر انتقادی	1					
2. تولید معنای شخصی	-0/52**	1				
3. آگاهی متعالی	-0/52**	0/59**	1			
4. بسط حالت هشیار	0/33**	0/42**	-0/52**	1		
5. سیالی	0/39**	-0/47**	0/40**	0/26**	1	
6. بسط	0/31**	0/25**	0/31**	0/26**	0/57**	1
7. ابتکار	0/36**	0/39**	0/39**	0/28**	0/68**	0/64**

0/43**	-0/53**	0/15**	-0/37**	0/36**	0/40**	انعطاف پذیری
						1
0/28**	0/37**	0/24**	0/34**	0/51**	0/27**	شادکامی
						1
						0/29**
						0/36**
** معنی داری در سطح 0/99 اطمینان (P<0/01)						

جدول 3 نتایج تحلیل رگرسیون برای پیش بینی شادکامی بر اساس هوش معنوی و خلاقیت

گام ها	متغیر پیش بین	B	β	t	R	R2	R2 تعدیل شده	R2 تغییرات	سطح معنی داری
1	هوش معنوی	0/44	0/43	9/68	0/43	0/18	0/18	0/18	0/000
	مقدار ثابت	26/74		9/78					0/000
2	هوش معنوی	0/31	0/30	5/90					0/000
	خلاقیت	0/22	0/24	4/73	0/47	0/22	0/22	0/04	0/000
	مقدار ثابت	4/44		0/82					0/41

جدول 3 نشان می دهد که هوش معنوی و خلاقیت پیش بین های معنی دار شادکامی در دانش آموزان می باشند و 22٪ واریانس شادکامی را پیش بینی می کنند. نتایج نشان می دهد که نقش هوش معنوی در پیش بینی شادکامی بیشتر است.

جدول 4: نتایج تحلیل رگرسیون برای پیش بینی شادکامی بر اساس مؤلفه های هوش معنوی

گام	متغیر پیش بین	B	β	t	R	R2	R2 تعدیل شده	R2 تغییرات	سطح معنی داری
1	تولید معنای شخصی	1/95	0/51	13/16	0/51	0/26	0/26	0/26	0/001
	مقدار ثابت	27/841		13/16					0/001

جدول 4 نشان می دهد که از بین مؤلفه تولید معنای شخصی پیش بین معنی دار شادکامی در دانش آموزان می باشد. این مؤلفه 26٪ واریانس شادکامی را تبیین نموده است.

جدول 5: نتایج تحلیل رگرسیون برای پیش بینی شادکامی بر اساس مؤلفه های خلاقیت

گام ها	متغیر پیش بین	B	β	t	R	R ²	R ² تعدیل شده	R ² تغییرات	سطح معنی داری
1	سیالی	0/83	0/37	8/07	0/37	0/13	0/13	0/13	0/000
	مقدار ثابت	11/466		2/23					0/026
2	سیالی	0/50	0/22	3/61	0/40	0/16	0/15	0/02	0/000
	ابتکار	0/62	0/21	3/48					0/001
	مقدار ثابت	5/771		1/66					0/27

جدول 5 نشان می دهد که مؤلفه های سیالی و ابتکار 15٪ واریانس شادکامی در دانش آموزان را پیش بینی می کنند.

بحث و نتیجه گیری

شادکامی از جمله هیجانات مثبت به شمار می آید (امیرپور، ۲۰۱۲). (داینر، سا و اویشی ۱۹۹۷) شادکامی را شامل سه مولفه می دانند که عبارتند از مولفه شناختی یعنی پردازش اطلاعات که منجر به تفکر و خوش بینی می شود؛ مولفه هیجانی که همان خلق مثبت و شاد است و مولفه اجتماعی که بیانگر گسترش روابط با دیگران و به دنبال آن افزایش حمایت اجتماعی می باشد. بسیاری از صاحب نظران معتقدند شادکامی باید به هدف بنیادین آموزش تبدیل شود. نول نودینگس^{۳۲} معتقد است شادکامی و آموزش ارتباط تنگاتنگی باهم دارند یعنی دستیابی به هر آنچه افراد می خواهند و برخی مواقع سعادت معادل با شادکامی در نظر گرفته می شود (امیرپور، ۲۰۱۲). شادی فرآیند پیشرفت مقبول به سمت هدف است. والترمن^{۳۴} دریافت که شادی لذت بخش ارتباط نیرومندی با چالش، تجربه شایستگی، تلاش، تمرکز، حس ابراز وجود و داشتن هدف های مشخص دارد. لازاروس^{۳۵} معتقد است که هیجان های مثبت مثل شادی برای این وجود دارند تا رفتار هدفمند را تسهیل و حفظ کنند (فرانکن، ۲۰۰۵). دانش آموزانی که شادکامی و رضایتمندی بالایی در زندگی دارند بیشتر با تکالیف درگیر می شوند، بهتر تکالیف درسی خود را انجام می دهند و در انجام تکالیف بیشتر به توانایی های شخصی خود می اندیشند تا به شانس و عوامل بیرونی؛ آنان می توانند با فشارهای روانی بهتر و سازنده تر مقابله کنند. این دانش آموزان در ارتباط، همکاری و برقراری رابطه اجتماعی با دیگر افراد، معلمان و همسالان خود توانمندند؛ آنان راه حل های بهتری را برای حل مسائل خلق می کنند. در محیط های آموزشی، عوامل متعددی از قبیل دنبال نمودن اهداف تحصیلی، انجام تکالیف تحصیلی، آماده سازی و دغدغه فکری برای داشتن شغل مناسب، کسب درآمد جهت استقلال مالی و هم چنین داشتن مهارت های اجتماعی در برقراری ارتباطات مؤثر با همسالان و معلمان می تواند به عنوان چالش های جدی مطرح شود (فرایدنبرگ، ۱۹۹۷). با توجه به اهمیت و نقش و پیامدهای شادکامی، مطالعه عوامل مؤثر بر آن حایز اهمیت است. بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف تبیین شادکامی بر اساس هوش معنوی و خلاقیت انجام گرفته است. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که بین هوش معنوی و شادکامی در دانش آموزان رابطه مثبت معنی دار وجود دارد. این یافته با نتایج پژوهش امینی جاوید، زندی پور و کرمی (۱۳۹۴)، حسن دوست و همکاران (۱۳۹۵)، چرخابی و همکاران (۱۳۹۳)، یعقوبی و همکاران (۱۳۸۹) همخوانی دارد. پژوهش رایسک و همکاران (۲۰۱۱) ارتباط معنا دار منفی بین هوش معنوی و افسردگی و ارتباط مثبت و معنا دار بین هوش معنوی و شادکامی را نشان دادند و نتیجه گرفتند که با ارتقای هوش معنوی از طریق آموزش، افسردگی دانش آموزان کاهش و شادکامی آنها

^{۳۲} Diener, E., Suh, E., & Oishi,

^{۳۳} Nel Noddings

^{۳۴} Waterman

^{۳۵} Lazarus

افزایش می یابد. چرخابی وهمکاران (1393) نشان دادند که مداخله هوش معنوی موجب کاهش قابل ملاحظه ای در میزان حساسیت بین فردی، وسواس فکری، افسردگی، اضطراب، تهاجم، فوبی، افکار پارانوئید و روان پریشی می شود. آنها به این نکته اشاره کرده اند که ارتقای هوش معنوی به بهبود بهداشت روان کمک می کند. یعقوبی و همکاران (2010) نیز بیان کردند که سطح افسردگی افرادی که معنویت بالاتری دارند پایینتر می باشد. یعقوبی و همکاران (1389) و حسین دخت و همکاران (1393) دریافتند افرادی که هوش معنوی بالایی دارند امکان دست یابی به دانش و فهم بیشتری را داشته و این امر زمینه را برای رسیدن به کمال و ترقی در زندگی فراهم می کند بدین معنی که شادی در بهبود و رضایت از زندگی و روحیه مشارکت بالاتر مؤثر است. معنویت نقش مهمی در رضایت زناشویی و طبعاً شادکامی همسران دارد، به این ترتیب که عقاید و اعمال مذهبی به لحاظ درون فردی، شخص را قادر می سازد که از ابعاد فیزیولوژیکی، شناختی و عاطفی خشم خود را کنترل کند و به او کمک کند که مسئولیت اعمال خود را در تعارض ها بپذیرد. به لحاظ بین فردی، اعمال مذهبی شرایطی ایجاد می کند که فرد در هنگام خشم به خدا توجه کند و حمایتی برای هر دو زوج ایجاد می کند که از تعارض با یکدیگر اجتناب کنند. ارتباط با خدا یک نقش تعاملی و جبرانی در رابطه با روابط زناشویی دارد (عطا دخت و همکاران، 1394). معنویت، سیستم سازمان یافته ای از باورها شامل ارزشهای اخلاقی، رسومات، مشارکت در جامعه دینی برای اعتقاد راسختر به خدا یا یک قدرت برتر است. باورهای مذهبی، شیوه مؤثری برای مقابله با مصائب و تجارب دردناک است و بر همین اساس، در زمان مشکلات و ناراحتی ها، بر چگونگی روابط انسانی اثر می گذارد. نتایج پژوهشهای رحیمی پردنجانی و همکاران (1393)، لیچ و لارک (2004) و لاولر و روو (2008) نشان داده اند که افراد با هوش معنوی بالاتر بخشودگی بیشتری دارند و افراد تحت تاثیر پیوند مذهبی یا باورهای مذهبی خود اقدام به بخشودگی می کنند. این یافته پژوهشگران تلویحا با یافته پژوهش حاضر مبنی بر نقش مؤلفه تولید معنای شخصی (از مؤلفه های هوش معنوی) پیش بینی شادکامی دانش آموزان همخوان است.

از نتایج دیگر پژوهش حاضر این بود که بین خلاقیت و شادکامی در دانش آموزان رابطه مثبت معنی دار وجود دارد. این یافته با نتایج هرزوک (2001)، کر (2006)، ردین (2008)، ای آی گرل و دیناروس (2011)، دامیان و روبینز (2012) فرخی و همکاران (1394)، جعفری و طالب زاده (1389)، منتی و همکاران (1394)، امیرپور (1391)، سلیمانی و تیبانیان (1391) همسو می باشد. فرخی و همکاران (1394) در پژوهشی نشان دادند آموزش خلاقیت، مستقیماً شادکامی را افزایش می دهد و تاثیر آموزش خلاقیت بر شادکامی در مرحله پی گیری ثبات دارد. سلیمانی و تیبانیان (2011) در پژوهش خود رابطه ی مثبت و معنی داری بین حوزه های خلاقیت با شادکامی به دست آوردند. چنانچه پیش از این ذکر شد خلاقیت در وحله اول بدیع و نو بودن است و دوم، لازمه خلاقیت، سودمندی و مفید بودن است؛ یعنی در زمینه مورد نظر گره گشای بخشی از محدودیتها و نیازمندی ها باشد. در آن زمینه ارتقا دهنده کار و فعالیت باشد (استرنبرگ و لوبارت، 1993، به نقل از دبتریک، 2004) از طرفی شادکامی " قضاوت فرد از درجه یا میزان مطلوبیت کیفیت کل زندگی" است (وینهوون، 1998) و همچنین حالت های خلقی پایدار و شاد و مثبت اندیشی در تفسیر اطلاعات محیط می باشد (سلیمانی، 2005). می توان نتیجه گرفت فردی که دست به خلاقیت زده است قبل از آن مرحله ارزشیابی مثبت و مفید را تجربه کرده و با خلق ایده ای تازه طبعاً حس موفقیت و شادکامی را تجربه خواهد کرد. در واقع، افراد خلاق خود را در تغییر شرایط و حل مسایل توانا می دانند و این باعث شادکامی آنها می شود. به عقیده تورنس (1979) رفتارهای شاد و شوخ طبعی از ویژگی های افراد خلاق است به همین دلیل، با حس سرخوردگی و غمگینی نمی توان انتظار خلاقیت داشت. مطالعات بارون (1969) نشان داده است که افراد خلاق بیش از افراد عادی دارای انرژی روانی و جسمی بوده و خوش بین ترند. عواطف مثبت مثل شادی باعث باز شدن ذهن فرد و توجه گسترده تر به محیط می شود و در نتیجه باعث افزایش خلاقیت و موجب شادکامی فرد می شود (جایاس و استی، 2005).

این پژوهش دارای محدودیت هایی بود. نمونه شامل دانش آموزان پایه دوم متوسطه بود بنابراین تعمیم نتایج این پژوهش به سایر مقاطع تحصیلی توأم با احتیاط است. همچنین یافته های این پژوهش با ابزارهای خود-گزارشی به دست آمده است که ممکن است اطلاعات بدست آمده با واقعیت فاصله داشته باشد. توصیه می شود پژوهش های مشابهی در سایر مقاطع تحصیلی انجام گردد. همچنین انجام پژوهش به وسیله آزمون ها و ابزارهای متفاوت برای اندازه گیری متغیرهای پژوهش می تواند به اعتبار نتایج بیافزاید. احتمال دارد که در رابطه بین سه سازه هوش معنوی، شادکامی و خلاقیت، نقش اصلی مربوط به هوش معنوی باشد. از این رو مطالعات مبتنی بر معادلات ساختاری جهت شفافیت بیشتر مفید خواهد بود.

منابع و مراجع

ابراهیمی کوه بنانی، شهین، (1390). رابطه هوش هیجانی و هوش معنوی با رضایت از زندگی در دانش آموزان تیزهوش دختر دبیرستانی شهر بیرجند، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قاینات.

آزاد مرزآبادی، اسفندیار، هوشمندجا، منیجه، پورخلیل، مجید (1391). رابطه معنویت سازمانی با توانمندسازی روانشناختی، خلاقیت، هوش معنوی، استرس شغلی و رضایت شغلی کارکنان دانشگاه. مجله علوم رفتاری، 6(2)، 181-187.

آقابابایی، ناصر، فراهانی، حجت الله، فاضلی مهرآبادی، علیرضا (1390). هوش معنوی و بهزیستی فاعلی. مجله روانشناسی دین، 3، 83-96. امیر پور، برزو (1391). رابطه ی تفکر انتقادی و ابعاد آن با شادکامی و عزت نفس اجتماعی دانشجویان. فصلنامه ی راهبردهای آموزش، 3(5)، 143-147.

امینی جاوید، لیلا، زندی پور، طیبه، کرمی، جهانگیر (1394). اثربخشی آموزش هوش معنوی بر افسردگی و شادکامی دانش آموزان دختر. فصلنامه علمی پژوهشی زن و جامعه، 6(2)، 168-141. آیزنک، (1378). همیشه شاد باشید. ترجمه ی زهرا چلونگر، تهران، انتشارات نسل نو اندیش.

باقری، فریبرز، اکبری زاده، فاطمه، حاتمی، حمیدرضا (1390). رابطه هوش معنوی و شادکامی و متغیرهای دموگرافیک در پرستاران بیمارستان فاطمه الزهرا و بنت الهدی شهرستان بوشهر. فصلنامه طب جنوب، پژوهشکده زیست-پزشکی خلیج فارس. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی بوشهر، 14(4)، 256-263.

باقری، مسعود، نمازیان، مریم، امیری، آتنا (1391). بررسی رابطه بین هوش معنوی با خلاقیت و انگیزه پیشرفت مورد مطالعه: دانش آموزان متوسطه ناحیه یک کرمان، کنفرانس ملی کارآفرینی و مدیریت کسب و کارهای دانش بنیان، بابلسر، شرکت پژوهشی طرود شمال، 1-21. برخوردار، حمید، رفاهی، ژاله. فرحبخش، کیومرث (1388). اثربخشی آموزش مهارت‌های مثبت اندیشی به شیوه ی گروهی بر انگیزه ی پیشرفت، عزت نفس و شادکامی دانش آموزان پسر پایه ی اول دبیرستان شهر جیرفت. فصل نامه ی دریافتی نو در مدیریت آموزشی، 5(2)، 131-144.

پاییزی، مریم، شهرآرای، مهرناز، فرزاد، ولی الله، صفایی، پریش (1386). بررسی اثربخشی آموزش ابراز وجود بر شادکامی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر پایه ی دوم رشته علوم تجربی دبیرستانهای تهران، فصل نامه مطالعات روانشناختی شماره 25(3)، 43-43.

پناهی، علی احمد، (1388) عوامل نشاط و شادکامی در همسران از منظر دین و روان شناسی. مجله معرفت، 147، 15-38.

حسن دوست، فاطمه، علیزاده، عاطفه، مومنی، مریم، نوروزی پرشکوه، نسترن اعظم، حاج هاشم خانی، ملیحه، یوسفی، فاطمه. دربهبانی نژاد، زهره (1395). ارتباط هوش معنوی با شادکامی در دانشجویان پرستاری و مامایی قزوین. مجله علمی دانشکده پرستاری و مامایی همدان، 24(4)، 271-255.

حسین دخت، آرزو، فتحی آشتیانی، علی، تقیزاده، محمداحسان (1392). رابطه هوش معنوی و بهزیستی معنوی با کیفیت زندگی و رضایت ناشویی. روانشناسی ودین، 6(2)، 74-57.

حسین پور، داود، کوشکی جهرمی، علیرضا، بودلایی، حسن (1390). معنویت به عنوان حلقه ی بین توانمندسازی و بروز رفتارهای کارآفرینانه. فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش های مدیریت منابع انسانی. مقاله 4، دوره 1، شماره 1، بهار 1390.

حسینیان، سیمین، قاسم زاده، سوگند، نیکنام، ماندانا (1390). پیش بینی کیفیت زندگی معلمان زن براساس متغیرهای هوش هیجانی و هوش معنوی. فصلنامه مشاوره شغلی و سازمانی، 3(9)، 42-60.

خدابخشی کولایی، آناهیتا (1392). ارتباط هوش معنوی با تاب آوری در برابر استرس و ترجیح روش زایمان در بین زنان باردار. مجله زنان، مامائی و نازایی ایران، 158(16)، 8-15.

خدابنده لو، یوسف (1393). مرور خویشتن: فعالیتی برای شادکامی. رویش روان شناسی، 3(9)، 111-130.

رجبی، صدیقه (1393). بررسی رابطه هوش معنوی و هوش هیجانی با شادکامی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دولتی - وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری - دانشگاه تربیت معلم - تهران - دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

رحیمی پردنجانی، طیبه. فریدونی، زهرا. ابراهیمی ثانی، ابراهیم (1393). بررسی رابطه بین بخشایشگری و هوش معنوی با بهزیستی اجتماعی دانشجویان دانشگاه آزاد بجنورد. فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهشنامه تربیتی 10(41)، 77-92.

رحیمی، حمید. حسن پور، راحله (1396). رابطه بین هوش معنوی با خلاقیت در دانشجویان علوم پزشکی کاشان. فصلنامه آموزش و اخلاق، 3(2)، 37-45.

رسولی، مریم. یغمایی، فریده (1389). تطابق معنوی در دختران نوجوان ساکن مراکز شبانه روزی، مطالعه کیفی پرستاری ایران، 23(66)، 43-53.

زرینی، سحر. سهرابی، فرامرز (1394). اثربخشی آموزش خلاقیت بر شادکامی و جهت‌گیری دانش‌آموزان دختر شهرستان ساری. پایان‌نامه دولتی - وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری - دانشگاه علامه طباطبائی - دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

سلیمانی، اسماعیل. نجفی، محمود. بشرپور، سجاد. شیخ‌الاسلامی، علی (1394). اثربخشی هوش معنوی بر کیفیت زندگی و شادکامی دانشجویان تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، 4(5)، 537-558.

سلیمانی، یگانه. پاشائی، مهدی. توحیدی، سهیلا. تقدیسی، احسان (1396). رابطه‌ی بین کمال‌گرایی و شادکامی در دانش‌آموزان ورزشکار پسر. فصلنامه علمی تخصصی مدیریت، حسابداری و اقتصاد، 1(1)، 5-01.

صحرائیان، علی. غلامی، عبدالله. امیدوار، بنفشه (1390). رابطه‌ی نگرش مذهبی و شادکامی در دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز. افق دانش؛ فصلنامه‌ی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی گناباد، 1(17)، 69-74.

ضمیری نژاد، سمیه. پیلتن، مریم. حق‌شناس، مرتضی. تبرایی، یاسر. اکبری، آرش (1392). پیش‌بینی شادکامی دانشجویان براساس هوش معنوی. مجله دانشگاه علوم پزشکی سبزوار، 20(5)، 773-781.

عبدیوسفخانی، زینت. اکبری امرغان، حسین (1393). بررسی رابطه بین هوش معنوی و رضایت از زندگی. فصلنامه علمی پژوهشی پژوهشنامه تربیتی، 9(38)، 39-54.

عطادخت، اکبر. هاشمی، جواد. جسارتی، علی (1395). نقش میزان پایداری زنان خانواده‌ها به سبک زندگی اسلامی در پیش‌بینی تعارضات خانوادگی. دو فصلنامه پژوهش‌های انتظامی-اجتماعی زنان و خانواده، 14(1)، 49-66.

علیپور، احمد. نوربالا، احمدعلی (1378). بررسی مقدماتی پایایی و روایی پرسشنامه شادکامی آکسفورد در دانشجویان دانشگاه‌های تهران. فصلنامه اندیشه و رفتار، 6(2و1)، 1-11.

عینی میرزاوند، مجتبی (1392). اثربخشی آموزش هوش معنوی و ذهن‌آگاهی بر بهزیستی روانشناختی و امید به زندگی در بیماران HIV. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی. دانشگاه محقق اردبیلی.

غباری بناب، باقر. سلیمی، محمد. سلیمی، لیلیا. نوری مقدم، ثنا (1387). هوش معنوی. فصلنامه علمی پژوهشی اندیشه نوین دینی، 10، 125-147.

فلاح، محمدحسین. منگلی، عباس. زارع، فاطمه (1391). بررسی تأثیر آموزش سبک مقابله‌ای اسلامیلر افزایش شادکامی والدین کودکان استثنایی. فصلنامه علمی پژوهشی دانشکده بهداشت یزد، 11(2)، 75-82.

قاسمی، نوشاد (1391). مقایسه حساسیت اضطرابی و شادکامی بیماران سندرم روده تحریک پذیر (IBS) با افراد سالم در شهر شیراز ، 312-310،(6)2

کریمی، آزادالله. علی آبادی، خدیجه(1391). نقش خلاقیت در پیش بینی تفکر انتقادی و شادکامی ، ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، 2(2)،49-69.

کرمانی مازندی، زهرا. محمدرضایی، علی(1395). پیشبینی شادکامی زوجین براساس هوش معنوی و سبک های عشق ورزی :نقش واسطه ای سازگاری زناشویی. پژوهشنامه روانشناسی مثبت ، 2(4) ، 79-96.

کریمی، آزاد الله. زارعی زوارکی، اسماعیل (1393). مقایسه اثر آموزش تلفیقی با آموزش سنتی بر تفکر انتقادی و شادکامی دانش آموزان. فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، 4، 39-57.

محمدی ، حمیده. مزیدی ، محمد(1393). نقش دینداری در پیش‌بینی راهبردهای تنظیم شناختی هیجان دانشجویان. فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی ، 4(13) ، 605-620.

مظفری نیا ، فائزه . امین شکروی ،فرخنده . حیدرنیا ، علیرضا (1393). رابطه بین سلامت معنوی و شادکامی دانشجویان. فصلنامه آموزش بهداشت و ارتقای سلامت 2(2) ، 97-107 .

معلمی، صدیقه. رقیبی، مهوش. سالاری درگی، زهره(1389) مقایسه ی هوش معنوی و سلامت روان در افراد معتاد و غیر معتاد. مجله ی علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، 18(3)، 234-242.

منتی، رستم. نیازی ، محسن. منتی والیه، عزتی، یونس(1393). رابطه مؤلفه های خلاقیت با سلامت روان در دانش آموزان دبیرستانهای استان ایلام. علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ایلام ، 22(6) ، 152-158.

نشاط دوست، طاهر ، حمید. مهربانی، حسینعلی. کلاتتری، مهرداد. پالاهنگ، حسن. سلطانی، ایرج(1386). تعیین عوامل مؤثر در شادکامی همسران کارکنان شرکت فولاد مبارکه. فصلنامه خانواده پژوهشی، 3(1) ، 669 - 682.

هدایتی، مهرنوش. زریباف، مژگان(1391). پرورش هوش معنوی از طریق برنامه «فلسفه برای کودکان». تفکر و کودک پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، 3(1) ، 135-16.

ولی زاده قره قوزلو، حسین. عسگری مبارکه، کریم . کلاتتری، مهرداد(1394). اثربخشی روش های القاء خلق مثبت بر بهبود خلاقیت سیالی کلامی وانعطاف پذیری دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی نجف آباد. فصلنامه علمی، پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی. دوره ششم، شماره دو، پاییز 95 ، صص 143-158.

یعقوبی، ابوالقاسم (1389). بررسی رابطه ی هوش معنوی با میزان شادکامی دانشجویان . پژوهش در نظامهای آموزشی، 4(9) ، 92-105.

.(2011) .M Dianaros ,T Girl-AiTeachers' perceptions of creativity and happiness:a perspective from Singapore,Social and Behavioral Sciences .15, 173-18

Akinboye, J.O.(2002). Creativity and innovation in business. Nigerian Journal of applied Psychology, 41-1)1(7

.(2011) .JC Ajawani ,M AlexMarital happiness as the function of spiritual intelligence. International Multidisciplinary Research Journal,1(9), 06 -07.

Argyle M.,(2001) .The Psychology of Happiness. 2nd ed: Taylor & Francis.

(2010), .KA Mohammadi ,M Azarbajani. Delight test formation and validity by emphasis on Islam. Big J Islamic Edu .5(10) 121- 47.

Babalhavaeji F., Rostaminasab A., Tajedini O., Hasheminasab F., (2012). *relationship between spiritual intelligence and happiness among librarians who work in University of Tehran libraries. Journal of Academic Librarianship and Information Research*, 58,101-121.

Babanazari L., Askari P., Mehrabizade Honarmand M.,(2012). Spiritual Intelligence and Happiness for Adolescents in High School. *Life Sci J* 2012;9(3):2296-2299].

Bekhet A.K., Zauszniewsk J.A., Nakhla, W.E.,(2008). Happiness, Theoretical and Empirical Considerations, *J. Nursing Forum*. 43 (1), 12-23.

Chamorro-Premuzic T., Emily Bennett, Adrian Furnham, (2007). *The happy personality, Mediatonal role of trait emotional intelligence. Personality and Individual Differences* 42,1633–.1639

2014) ,D Hayati & S Alimohammadi ,A Mortazavi ,M. Charkhabi). *The Effect of Spiritual Intelligence Training on the Indicators of Mental Health in Iranian Students: An Experimental Study Procedia - Social and Behavioral Sciences* 159,355 – 358.

.(2012), W R Robins & I R ,Damian *The link between dispositional pride and creative thinking depends on current mood. Journal of Research in Personality*, 46, 765-769.

De Bono E.(1992). *Serious Creativity: Using the Power of Lateral Thinking for Creative Ideas*: New York: Collins Harper

Dianaros, M. Tan, A. (2011). *Teachers' perceptions of creativity and happiness: a perspective from Singapore. Procedia Social and Behavioral Sciences* 15 ,173–.180

Diener, E., Suh, E., & Oishi, S. (1997). Recent finding on subjective well-being. *Indian Journal of Clinical Psychology*, 41-25 ,24

Dietrich, A. (2004). The cognitive neuroscience of creativity. *Psychonomic Bulletin & Review*, 11(6), 1011-1026.

.(2000) W.M ,Eysenck *Cognitive Psychology: A Student's Handbook*. New York: Psychology Press Ltd.

.(2005) R ,Franken *Motivation and Emotion*. Tehran: Nashre Ney.

Fredrickson, B.L. (1998). *What good are positive emotions? Review of general psychology*, 2, 300-319.

Frydenberg, E. (1997). *Adolescence coping*. London and New York. Oxford University Press.

2003) B ,Gremlin). *Students Satisfied*. Retrieved February 21, 2013, From: <http://www.cwra.edu/orgs/observer/opro3/index/head 01.html>.

Hawley J.(1993). *Reawakening the spirit in work: The power of dharmic management*. Berrett-koebler Publishers, San Francisco.

Herzog, J.,(2001). *Father Hunger, Explorations Withwith Adults and Children*. New York, Analytic Press

Jayasvasti, K. (2005). Happiness and related factors in pregnant women. department of psychiatry, faculty of medicine, chulalongkorn university. Bangkok, Thailand.

Kerr, M. (2006). Creative inspiring workplaces by putting humour to work. Retrieved February 21, 2013, From: <http://www.mikekerr.com/meet-michael-kerr>.

King,D,B. (2008). Personal Meaning Production as a Component of Spiritual Intelligence, Paper submitted for presentation at The 5th Biennial International Conference on Personal Meaning, religion, 10, 3-26.

Kioslosky, J.L. (2002). Happiness, How are environment affects our well-being and performance. Retieved February 21, 2013, From From:<http://www.clearing house asp-292 /manuscripts.edu.Mwsc>

Lawler- Row, K.A., Karremans, j.C, Scott, C., Edlis- Matityahou, M., & Edwards, l. (2008). *Forgiveness, physiological reactivity and health: The role of anger. International Journal of Psychophysiology*, 68, 51-58.

Leach, m.m., & Lark, R. (2004). *Dose spirituality add to personality in the study of trait forgiveness?. Personality and Individual Differences*, 37, 137-156.

Maltby J. Lewis , C.A. Day, L. (2000) . *Religious orientation and Psychological well - being , British Journal of health psychology*,38(4):363-378.

Maselko. J. & L. Kubzansky (2006). *Gender Differences in Religious Practices, Spiritual Experiences and Health: Results from the US General Social Survey". Social Science & Medicine*, 62: 2848-2860.

McVicar A. Workpalce stress in nursing:A literature review.J Adv Nurs.2003;(44);633-42.

.(2005) .K ,Beron & R Mookerjee*Gender, religion and happiness. Journal of SocioEconomics* 34, 674-685

Naderi F, Asgari P, Roushani K(2010). The relationship between spiritual intelligence, emotional intelligence and life satisfaction among senile in Ahwaz city. *New Find Psychol*.5(13),127-38.

.(2004) .D .D ,Nasel*Spiritual Orientation in Relation to Spiritual Intelligence: A Consideration of Traditional Christianity and New Age/Individualistic Spirituality, Unpublished Thesis, Australia: The University of South Australia.*

.(2011) .F Nazari*The relationship between parenting styles with creativity in girl stu dents.] J Chamran Uni* 6,142-8.

.(1994)F Milliman ,C Neck*Thought self-leadership: Finding spiritual fulfillment in organizational life.J Manage Psychol.*,(9):9-16.

Rasic, D; & et al. (2011) Longitudinal relationships of religious worship attendance and spirituality with major depression, anxiety disorders and suicidal ideation and attempts: Finding from the Baltimore epidemiologic catchment area study. *Journal of Psychiatric Research*, 45 (6), p. 848-854.

Reiss, s. (2001). Secrets of happiness. *Journal of Today Psychology*, 3, 50-55.

2008). Animasahun A Rotimi). *Predictive Estimates of Emotional Intelligence, Spiritual Intelligence, Self-Efficacy and Creativity Skills on Conflict Resolution Behaviour among the NURTW in the South-Western Nigeria. Pak. j. life soc. sci.* (2008), 6(2): 68-74.

Rydeen, J. E. (2008). Happy school=success. FAIA, architect/ facility planning specialist

and former president of Armstrong., Retrieved February 21, 2013, From

<http://asumag.com/constructionplanning/happy-school-success>.

Seligman, M. E. P. (2002). Positive psychology, positive prevention, and positive therapy. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology*. New York: Oxford.

Shah, R; kulhara, p; Grover, s; kumar, s; Malbotra, R; Tyagi, sh (2011). *Contribution of v190 Issues 2-3*, .16-10

Silva, M. & et al. (2009). *Quality of life and spiritual well-being in chronic obstructive pulmonary disease patients. Rev Enferm usp*, v 43 (2), p. 910-1186.

(2005) .Sh ,Kennonm& .D ,Sckade ,L ,Sonja *Pursuing happiness. The architecture of sustainable change*. 131-111 ,(2)9 , *psychology General*

spirituality to quality of life in patient with residual schizophrenia. Psychiatry Research,

Talebzadeh F., Samkan M., (2011). Happiness for our kids in schools: A conceptual model, *Social and Behavioral Sciences* 29, 1462 – 1471

Torrance ,E.P .(1979). . An instructional model for enhancing incubation. *Journal of Creative Behavior* , 35-23 :(1)13

Wigglesworth. Cindy.(2002). *Spiritual Intelligence & Leadership*”, *Conscious Pursuits*.
<http://www.consciouspursuits.com/> Pp1-3.

Yaghoobi A. (2010). *The study of relation between spiritual intelligence and rate of happiness in booli university students. journal of Research in educational systems* 4(9), 85- 95.

Zohar, D., & Marshall, I. (2000). *SQ: Spiritual intelligence, the ultimate intelligence*. London: Bloomsbury.

Zohar, Danah and Ian Marshall (2004). *Spiritual Capital: Wealth We Can Live by*, San Francisco: Berrett-Koehler.